

Friedrich August Von Hayek'in 'Bilimsicilik' Eleştirisi

Friedrich August Von Hayek's Criticism of "Science"

Öz

Bu makalede, 20. yüzyılın önemli düşünürlerinden biri olan Friedrich August von Hayek'in sosyal bilimler metodolojisi olarak görülen objektivizm, kolektivizm ve historisizm üzerine eleştirileri ele alınmıştır. Bu üç metodolojik yöntemin mahiyeti Hayek'in düşünce dünyası ve fikirleri etrafında değerlendirilmiştir.

Aydınlanma dönemi ile birlikte doğa bilimlerindeki önemli derecede ilerleme ve gelişmeler sonucunda, birçok düşünür tarafından doğa bilimleri metodolojisinin sosyal bilimlere uygun bir yöntem olduğu savunulmuştur. Ancak Hayek, insanın bilgisinin ve aklının yapısal olarak sınırlı olduğu gerekçesiyle sosyal bilimlerde kullanılması düşünülen 'bilimsicilik' metodolojisine yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Yine Hayek, sosyal bilimlerin öngörülemez, tahmin edilemez ve planlanamaz niteliğinden dolayı, doğa bilimler metodolojisinin sosyal bilimlere uygun olmadığını her fırsatta dile getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: F. A. Hayek, bilimsicilik, objektivizm, kolektivizm, historisizm

Abstract

In this article, criticism of objectivism, collectivism, and historicism of Friedrich August von Hayek of one of the most important thinkers of the 20th century is discussed. The nature of these three methodological methods has been evaluated around Hayek's thought world and idea.

Along with the enlightenment period, significant progress and development in the natural sciences have been stated by many thinkers that the methodology of the natural sciences is a method suitable for social sciences. However, Hayek has criticized the 'scientism' methodology, which is thought to be used in social sciences because human knowledge and mind are structurally limited. Again, Hayek stated at every opportunity that the methodology of the natural sciences is not suitable for social sciences because of the unpredictable, unpredictable and unpredictable nature.

Keywords: F. A. Hayek, scientism, objectivism, collectivism, historicism

Osman ELMALI¹

Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye

Atatürk University, Faculty of Theology,
Department of History of Philosophy,
Erzurum, Türkiye

oelmali@atauni.edu.tr

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Sedat BİNİCİ²

Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum,
Türkiye

Atatürk University, Institute of Social Sciences,
Department of Philosophy and Religious
Sciences, Erzurum, Türkiye

sedatbinici_86@hotmail.com.tr

Geliş Tarihi/Received	25.01.2023
Revizyon Talebi/Revision Requested	08.01.2024
Son Revizyon/Last Revision	20.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted	10.02.2024
Yayın Tarihi/Publication Date	20.09.2024

Cite this article as: Elmali, O. & Binici, S. (2024). Friedrich August Von Hayek's criticism of "science". *Current Perspectives in Social Sciences*, 28(3), 402-414.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

“Toplumu inceleyenler, bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendi çalışmalarının bilimselliğini göstermek arzusuyla, aynı dili benimsediler ve kendilerinin aynı yöntemi izlediklerine inandılar” (Carr, 2009, s. 113).

Edward Hallett Carr

Friedrich August von Hayek, akademik kariyerine¹ teknik-teorik bir iktisatçı olarak başlamasına rağmen, zamanla ilgi alanını siyaset felsefesi, hukuk ve özellikle de bu çalışmanın kapsamı içerisinde yer alan ‘*metodoloji*’ gibi çok geniş bir alana yaymış ve oldukça ‘*enter-disipliner*’ bir düşünce sistemi geliştirmiştir. Bununla birlikte 1980’li yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerin birçoğunda liberal partilerin iktidara gelmesi, Hayek’in sosyal bilimlere ilişkin çalışmalarını da ön plana çıkarmıştır (Yay, 1993, s. 3).

Gerçekten de Hayek sosyal bilimlere yönelişini kendi ifadeleriyle şu şekilde açıklamaktadır: “Toplumun nasıl işlediğini anlamak arzum orada başladı... Çünkü gördüklerim beni altüst ediyordu. O yıllarda gerçek anlamda sosyalist fikirlere sahip olduğumu söylemek abartı olur, ama benim kuşağımdan pek çok genç gibi ben de savaş sonrasında toplumu daha hakça ve daha iyi bir dünyaya doğru ilerletmeye katkıda bulunmak tutkusuyla doluydum” (Güvenç, 1999, s. 18). Dolayısıyla Hayek’in doğa bilimlerinden ziyade, sosyal bilimlere yönelmesinin en önemli sebebinin II. Dünya Savaşı sonrası meydana gelen toplumsal gerçekler ve problemlerle tanışmış olduğu söylenebilir (Güvenç, 1999, s. 17). Çünkü Hayek, II. Dünya savaşında insanlığı tehdit eden barbarlık ile bütün çağlara damgasını vuran Modern dönemin bilimsicilik² metodu arasında bir bağlantının olduğunu düşünmektedir (Shenfield, 1977, s. 62). Bunun yanında J. Hicks’in de ifade ettiği gibi kapitalist dünya ekonomisinin, II. Dünya Savaşı’ndan sonra yirmi yıl gibi oldukça uzun bir büyüme veya refah dönemi yaşaması ve hızlı teknolojik ilerlemeler göstermesi (Yay, 1993, s. 5), doğa bilimleri metodolojisi olarak görülen ‘*bilimsicilik*’ yönteminin sosyal bilimlerle uğraşanları heyecanlandırarak bu yöneme yönelik talebi artırmıştır. Hâlbuki Hayek, doğa bilimlerinin ‘*bilimsicilik*’ yönteminin sosyal bilimlere aktarılmasına karşı çıkmaktadır. Bu durumun sebebinin ise Marx’ın ‘*şimdiye kadarki filozoflar dünyayı anlamakla yetinmişti, bizim görevimiz dünyayı değiştirmek*’ ifadesine yönelttiği tutarlılık arz eden şu eleştirisiyle göstermektedir: ‘*Bırakın dünyayı istediğimiz istikamette değiştirmeyi, değişikliğin nereye doğru olduğunu bilmek dahi mümkün değildir*’ (Yayla, 2010, s. 16).

İşte Hayek içinde bulunduğu koşullarda, II. Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında, en azından Avrupa’da merkezi planlamanın, sosyal bilimin ‘*bilimsicilik*’ iddiasının ve ‘*ütopyacılık*’ düşüncesinin neredeyse herkes tarafından kabul edildiği dönemde ‘*The Road to Serfdom (Kölelik Yolu)*’ gibi bir kitap yazmış ve düşünceleri onu çağına damga vuran bir düşünür yapmıştır (O’Neill, 2001, s. 12). Hayek planlamacılığın, bilimsiciliğin ve ütopyacılığın doğasındaki tehlikelerden kaçınmakla beraber onun kendiliğinden düzen fikri batı dünyasının çoğu için gelişimin ve ilerlemenin kaydını göstermiştir. Dolayısıyla Hayek’in çalışmaları, şu andan ileriye doğru doğruyu görmek açısından büyük bir atılım olmuştur (Roche III, 1977, s. 11).

Öncelikle Hayek’in doğa bilimleri yönteminin sosyal bilimlerde kullanılmasına yönelik ifade ettiği ‘*bilimsicilik*’ eleştirisine geçmeden önce sosyal bilimlere yönelik teorik bir çerçeve çizmek gerekmektedir. Bu bağlamda gerek düşünce tarihindeki filozofların gerekse modern dönemdeki bilim adamlarının sosyal bilimlere bakışları yansıtılmaya çalışılacaktır. Hatta doğa bilimlerinin yöntemini sosyal bilimlere uygulamanın yanlışlıklarına değinilecek ve böylece Hayek’in ‘*bilimsicilik*’ düşüncesine temel oluşturulmaya çalışılacaktır.

1. Sosyal Bilimler Gerçeği

“Bilimdeki nesnellüğün, bilim adamının nesnellüğüne bağlı olduğu düşüncesi tamamen yanlıştır. Doğa bilimcinin sosyal bilimciden daha nesnel olduğu kanısı da yine büyük bir yanlıgıdır” (Popper, 2005, s. 87).

Karl Popper

¹ Hayek’in akademik kariyerinde belki de en önemli etki 1921’de Avusturya Savaş Tazminatı Komisyonunun da çalışırken, Ludwig von Mises ile tanışmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu ifade Hayek’in değerini küçültmek değil, sadece onun daha sonraki çalışmalarında çok önemli tesiri olan Mises’in yazılarından ilham aldığına işaret etmektir. Bu durum, Hayek’in para ve iş dalgaları teorisinde, müdahaleci devlet ve sosyalizm eleştirisinde ve sosyal bilimler metodolojisinde açık bir şekilde belirgindir (Ebeling, 1999, s. 100).

² Hayek’e göre bilimsicilik, doğa bilimlerinin yöntemlerinin insan toplumunun problemlerine yönelik uygun olmayan ve eleştirel olmaktan uzak bir şekilde uygulanmasıdır (Shenfield, 1977, s. 63).

Aydınlanma Dönemi³ ile beraber meydana gelen büyük atılımlar birçok filozofu, düşünürü ve teorisyenini derinden etkilemiştir. Bu açıdan ahlak, siyaset, bilgi ve özellikle de bilim bundan ziyadesiyle pay almıştır. Gerçekten de bilimde ileri derecedeki ilerleme ve gelişmeler bilimin metodolojisi üzerine değerlendirmeleri de ortaya çıkarmıştır. Hatta bilimdeki bu gelişmeler diğer bilimlere de (beşeri, estetik, ekonomik vb) etki edeceği kanaati uyandırmış ve bütün bilimler için geçerli olabilecek ortak bir metodun olması gerektiği düşünülmüştür. Ancak bu durum *'bütün bilimler için geçerli olabilecek ortak bir metod var mıdır?'* yoksa *'her bilim kendi niteliklerine uygun düşen farklı yaklaşımlar mı sergilemelidir?'* (Yıldırım, 2004, s. 66) gibi cevaplanması gereken bazı soruları gündeme getirmiştir. Nitekim sosyal bilimlerin metodolojisi üzerine düşünen filozoflar ve teorisyenler, bu soruna büyük ilgi göstermişler ve tartışmışlardır. Bu tartışmanın büyük bir kısmı ve belki de en önemlisi, daha büyük gelişmeler ve başarılar elde etmiş olan doğa bilimlerinin metodu göz önüne alınarak yürütülmüştür (Popper, 2008, s. 1). Bunun yanında Aydınlanma Dönemi, sosyal bilimler açısından çok önemli iki sonucu ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi; aydınlanma düşüncesi *'insan kavramını'* belirli tarihsel ve kültürel unsurların belirsizliğinden temizleyerek, sosyal bilimlerin hakikate ulaşma arzusunu ve ortak bir insan doğası arama çabasını güncellemiştir. Aslında sosyal bilimler *'insan kavramının temel hakikatini'* tarihsel ve kültürel bir aşamanın sonucunda değil, belirli bir zamana ve mekâna ait çarpıtma ve önyargılardan arınmış tarihüstü-insanüstü bir insan doğası anlayışı formüle ederek anlatmıştır. İkincisi ise aydınlanma düşüncesinin, özellikle doğa bilimleri tarafından geliştirilen metodolojinin sosyal bilimler üzerinde bıraktığı derin etki olmuştur. Öyle ki Aydınlanma döneminde Newton ve Galileo gibi bilim adamlarının çalışmalarıyla doğa bilimleri olağanüstü bir başarı elde etmiştir. Hatta bu başarı, sosyal bilimler için de etkili olabilecek niteliğe bürünmüştür. Gerçi birçok bilim yorumcusunun da işaret ettiği gibi sosyal bilimler doğa bilimlerinin zaferinin gölgesinde boy vermiştir. Eğer sosyal bilimci doğa bilimlerinin yöntemine tam anlamıyla bağlanabilirse, o zaman bu muazzam başarıları sosyal bilimlerin de tekrarlama şansı olacaktır. Bu anlamda sosyal bilimlerin yapması gereken tek şey kendi Newton'unu beklemek olacaktır (Hekman, 1999, s. 16).

Ayrıca Aydınlanma Dönemi, doğal ve sosyal fenomenlerin incelenmesi için belirli yöntemleri seçmek zorunda bıraktı. Bu dönemde doğa bilimleri tarih-üstü bir başarı elde etti. Hatta doğa bilimlerinin bu başarısı, doğa bilimlerinde kullanılan yöntemin sosyal fenomenlerin problemleri için de çözüm üretebileceği kanaati uyandırdı (Hayek, 1942, s. 267). Nitekim 18. yüzyılın sonunda doğa bilimleri, insanın hem dünya hakkında edindiği bilgi hem de kendi özelliklerinin bilgisine o kadar önemli bir katkıda bulundu ki bilimin insanın toplum hakkındaki bilgisini de ilerletip ilerletmeyeceği sorulmaya başlandı. Bu anlamda sosyal bilimler, 19. yüzyıl⁴ boyunca derece derece gelişme gösteren ve çağlara damgasını vuran doğa bilimlerinin metodolojisi, insan ve toplum sorunlarının incelenmesi ve çözümlenmesi için de uygulamak istendi (Carr, 2009, s. 111). Çünkü doğa bilimleri, sosyal bilimler üzerinde metodolojik bir baskı kuracak derecede hakikaten büyüleyici bir etki yaptı. Öyle ki sosyal bilimler kendilerine özgü meselelere artık kendi yöntemlerini uygulamayacak duruma geldi (Freund, 1997, s. 95).

Gerçekten de doğa bilimlerinin gösterdiği gelişme o kadar güçlü ve bu bilimlere beslenen güven öylesine yaygındı ki Fransız Devrimi sonrası toplumlarda oluşan buhran ve çözümlenmenin nedenlerini bilimsel yoldan çözüme en belirgin ana model, doğa bilimlerinin metodu kabul edilmekteydi. Toplumsal olgu ve olayların bağlı bulunduğu yasalar bilindikçe toplumsal sarsıntıların nedenleri ve kökenleri anlaşılabilir ve bunlara karşı önlemler alınabilirdi. Nitekim A. Comte ve pozitivistler bir *'sosyoloji'* kurmaya girişirken Marx, tarihin diyalektik yasaları olarak gördüğü *'materyalist tarih bilimi'*ni geliştirdi. Hegel ise tarihe yasaları koyan ve kendisini tarihte aşan, dışı vuran bir *'tin'*den ve giderek bir *'Tanrısal akıl'*dan söz ederek, tarihe ve topluma *'tin felsefesi'* adı altında yönelmeyi düşünmekteydi. Dolayısıyla bu filozoflar, niyetleri ve yönelimleri ne kadar farklı olsa da tarihte ve toplumda belirli yasaların olduğu inancında benzer düşüncelere sahiptiler. Ancak toplumsal gerçeklere yönelik bilimsel bir yasa oluşturarak ya da doğa bilimlerinin yöntemini kullanarak, toplumsal problemlere çözüm üretilemeyeceğini savunan düşünürler de bulunmaktaydı. Bu anlamda Vico, topluma doğa biliminden farklı bir *'Yeni Bilim'*e yönelebileceğini vurgulamaktaydı. Herder'e göre ise toplumda insanların kendileri için kendilerinin kurdukları ekonomik düzenlerden, sosyal örgütlemelerden, politik kurumlardan, dinsel, ahlaksal, estetik vb. inanç, norm ve kurallardan başka bir şey yoktu. Ona göre toplum, insanın iradeli ve amaçlı eylemler dünyası aracılığıyla oluşmaktadır. Bunun için Herder doğa bilimlerinde olduğu gibi

³ İlerlemeci bir düşünce olarak Aydınlanma felsefesinin temel hedefi, insanları korkudan arındırmak ve efendi konumuna getirmek olmuştur (Adorno & Horkheimer, 2010, s. 19). Ancak Aydınlanmanın bu efsanevi duruşu Francis Bacon'ın da ifade ettiği gibi *'insanın üstünlüğünü sağlayan bilgi, artık egemenliğin çözümlüğüne'* neden olmuştur. Çünkü Aydınlanma felsefesi böyle bir olasılık karşısında kitlelerin tümünden aldatılmasına dönüşmüştür (Adorno & Horkheimer, 2010, s. 67).

⁴ 19. Yüzyılın sonlarına kadar, insanların doğanın bir parçası olduğu düşünülmekteydi. Doğa yasalarının toplumun temeli olduğu anlaşılıyordu ve buna bağlı olarak insanların çevrelere uyum gösterecek ölçüde donatıldığına inanılıyordu ya da insan eyleminin doğasının mevcut birçok güçten sadece biri olduğu düşünülüyordu. Ancak Arnold Gehlen, insanların bitmemiş ürünler oldukları düşüncesine ulaşıırken, Helmuth Plessner insanların statik olmadıklarını öne sürmekteydi. Bu iki düşünürün ileri sürdükleri iddia, insan doğasının önceden belirlenmiş bir şey olmaktan çok, icat edildiği idi (Murphy, 2000, s. 47-48). Böyle bir anlayış postmodernizmin toplum görüşünün de bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü postmodernizm mutlak ve kesin bir toplum ve kültür anlayışının karşısında yer almaktadır.

sosyal bilimlerde de bir yasa aramanın boşuna olduğunu söylemektedir (Özlem, 1986, s. 114-116).

Doğa bilimleri sayesinde gerçekleşen birçok önemli gelişme ve ilerleme, onu haklı bir gerçeğin ve olağanüstü bir düşüncenin ürünü saymıştır. Ancak bu gelişmeler toplumsal sorunları çözmek şöyle dursun, ortaya pek çok yeni sorunlar da çıkarmıştır. İşte bu yeni sorunlar doğa bilimlerinin alanı dışında kalan, tamamen sosyal bilimleri ilgilendiren sorunlardır. Günümüzde söz konusu gelişmelerin başaktörü olan bilim; bilinçsiz, amaçsız, ne yaptığını bilmez bir durumdaymış gibi görünmekte ve yeniden düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir (Mills, 1979, s. 28). Gerçi modern dönem, doğa bilimlerinin yöntemlerinin evrensel geçerliliğine olan bir inancı anlatmaktadır. Ancak bir doğa bilimcinin mesleki düşünce alışkanlıklarını ciddi bir şekilde sosyal problemlere uygulamaya çalıştığı zaman, sonuç her zaman felaket olmaktadır (Hayek, 1958, s. 58). Özellikle doğa bilimlerindeki metodolojinin çoğu araştırmacı tarafından uzun süre takip edilmesine rağmen, bilimsel çalışmalarda artış gösteren anormallikler veya tahminlerdeki başarısızlıklar nedeniyle birçok model, yöntem ve paradigma egemenliğini yitirmektedir (Aarons, 2009, s. 182).

'Egemenliğini yitiren doğal bilimlerinin yöntemlerinin, doğru anlaşılmalı olsun ya da olmasın, sosyal bilimlere uygulanması neden bir hatadır?' Bu soruya verilecek en güncel cevap, hiç şüphe yok ki doğa bilimlerinin kullandığı yöntemin sadece insan dışı olguları incelemesi nedeniyle, insan ve insan sorunlarıyla ilgili olan sosyal bilimlerin bu yöntemi uygulaması büyük bir hata olacaktır. Örneğin kontrollü deney metodu gibi bir yöntem doğa bilimleri için uygun olmasına rağmen sosyal bilimler için uygun değildir. Çünkü doğa bilimlerindeki herhangi bir olgu daha kolay kontrol edilebilirken bu durum sosyal bilimler alanında problem oluşturabilmektedir (Shenfield, 1977, s. 64). Gerçi doğa bilimlerinde kullanıldığı zaman *'toplumsal olgular'* denilen şeyin, sosyal bilimler mantığı açısından daha fazla gerçek olmadığı iddia edilebilir. Şöyle ki doğa bilimlerinde yapılan, örneğin devlet, topluluk ve dil hakkında yapılanlardan tamamen ayrıdır (Hayek, 1958, s. 69).

Aslında sosyal bilimlerin konusu olan *'olgular'*, doğa bilimlerine nazaran genelleştirmeye daha az müsait, bireysel bir olgu yığını ya da muazzam bir olgu okyanusudur. Dolayısıyla sosyal bilimler, olguların sınırsızlığından dolayı olgular içerisinde kendince önemli olanı seçmekle işe başlar (Özlem, 2001, s. 78). Ancak yine de sosyal bilimler; konusu olan olgularının sınırsız olması ve olgularda sınırsız davranmaya çalışmasından dolayı kendisinin temel gerçeği olan bütün bu sınırsızlık içerisinde sınırsız sorun ve problemlerin yanında birbirini etkileyen olguları da kendi bünyesinde barındırır. Çünkü sosyal bilimlerin olguları daha çok insan eylemleri sonucunda oluşmuş değerler olduğu için bu olguları birbirinden ayırmanın imkânı olmadığı, hatta ayırsa bile varılacak sonuçların sosyal bilimlerin mantığı içerisinde temellendirilemediği önemli bir gerçektir.

İşte doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki belki de en temel ayırım, doğa bilimlerinin yasalarının insanın kendi eylemleriyle geliştirdiği sosyal bilimlerin yasaları ile bir olamayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Postmodernist⁵ yaklaşımın gelişmesiyle birlikte geçerliliğini çok sürdüremese de doğanın kendi nesnel kuralları vardır ve bu kurallar insan akli tarafından keşfedilmeyi beklemektedir. Bununla beraber pozitivist felsefe sosyal bilimlerin de aslında doğa bilimleri gibi kesin kurallara sahip olduğunu düşünmekte ya da düşündürmektedir (Kotan, 2011, s. 44). Ancak nesnellik ve kesinliğe ulaşmada kararlı bir çaba içerisinde olan modern bilim, gerçekten de insanın düşünme niteliklerini aşırı bir biçimde sınırlandırmakta ve böyle bir metodolojik yöntem zorunlu olarak sadece bilimin en alt düzeyi olan cansız maddeyi çalışma alanı olarak ele almaktadır (Schumacher, 1990, s. 79).

Yine doğa bilimlerinde ele alınan olgular birkaç modelle saptanabildiğinden bu bilimler basit ya da karmaşık olmayan bilimler olarak adlandırılabilir. Oysa sosyal bilimlerdeki olgular üzerinden bir model geliştirmek için bilinmesi gerekli olan minimum değişken sayısı yüzlerce olabileceğinden bu bilimler daha karmaşıktır (Yay, 1993, s. 42). Doğa bilimci için nesnel gerçekler ile öznel görüşler arasındaki karşıtlık basit olsa da bu ayrımı sosyal bilimlerin nesnesine kolayca uygulamak mümkün görünmemektedir. Bunun nedeni sosyal bilimlerin nesnesini ya da olgularını oluşturan unsurların etkin insani eylemler olmasıdır (Hayek, 2010b, s. 91). Bu anlamda sosyal bilimlerin olguları, doğa bilimlerinin olgularına göre daha öznel yargılar içermektedir. Çünkü sosyal bilim, sadece belirli bir gözlemciden ziyade farklı insan ve insan gruplarının da gözlemlerine yer verir.

Gerek doğa bilimleri gerekse sosyal bilimler – bilimin hakikat olma imkânını sağlama anlamında – özellikle kendi kavramlarının geçerliliğinin sınırları içinde değerlidir. Bu sınırların dışına çıkan her gelişme, kendi bünyesinde bir ideoloji taşır. Her şeyden önce doğadaki nesnel arasındaki ilişkileri inceleyen doğa bilimlerinden farklı olarak sosyal bilimler, insanla doğa, insanla

⁵ Postmodernizm geçmişin birçok teorisini reddetmekle birlikte, onun *'büyük anlatılar'* eleştirisi artık kabul edilmeye başlanmış ve her belirli tarihsel dönemin hem pratik hem de teorik olarak kendi özellikleri içinde analiz edilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Çünkü günümüzde tek bir toplum teorisinin, geçmişin, şimdinin ve özellikle geleceğin her şeyin içinden geçtiği kalıcı bir *'dünya görüşü'* olarak hizmet etme olasılığının olmadığı anlaşılmalıdır (Aarons, 2009, s. 183).

insan ve insanla toplum arasındaki ilişkiye dayanır. Yanlış bir algıyla sosyal bilimlerin sadece objektif olgular üzerinden fikirler, inançlar ve anlamlar üzerinden çalıştığı düşünülmektedir. Hâlbuki bu bilim, objektif olgulardan ziyade insanın eylemleri sonucunda meydana gelen arzulanmış, istenmiş ve hatırlanmış olmadıkları zaman bile insanların onlara bir anlam verdiği gerçeğini asla göz ardı etmez (Freund, 1997, s. 96). Çünkü insanlar doğal durumdan toplumsal insan olma durumuna geçtiğinden beri – böyle bir durumun ne zaman, nasıl ve hangi aşamadan geçerek geldiği bilinmese de – insan kendi düşünce, istek, beklenti ve inançlarından örülmüş bir ağ içerisinde yaşar. Bu durum aynı zamanda insan eylemleridir ve insan eylemlerinin belirleyicisi de ‘*motifler*’ ve ‘*anlamlar*’dır. *Motif ve anlam*, insanın eylemleri sonucunda oluşturduğu düşünce, değer, norm, kural, ideoloji, politika vb. içsel şeylerdir (Özlem, 2001, s. 32). Doğa bilimcisi ‘*nesnel gerçeklik bilgisini*’ elde etmeye çalışır. Bu bilim, doğada daha önceden bulunan bir nesneyi, doğal yasalar etrafında kavramak ister. Buna karşın sosyal bilimci insanın veya toplumun ürettiği, yeni bir zaman içerisinde belirli niyet ve amaçlardan hareketle oluşmuş olan şeyleri dikkate alır. İşte bir sosyal bilimcinin tavrı gerçekte olanı bilmekten ziyade anlam taşıyanı yeniden keşfetmek olmalıdır (Rothacher, 2008, s. 13).

Ayrıca sosyal bilimci, incelemede bulunduğu toplum üyelerinin davranışlarını hiçbir hükme bağlanmadan değerlendirmeye veya temellendirmeye çalışır (Bouthoul, 1975, s. 7). Her toplumsal araştırma ve inceleme, tasvir etmekle işe başlamak zorundadır. Sosyal bilimci gözlenen davranış üzerinde her türlü *a priori* hükümden ve her çeşit önceden edinilmiş düşüncelerden ve algılardan uzak durmak zorundadır. Şüphesiz ki mutlak objektiflik söz konusu değildir; ancak sosyal bilimcinin göstereceği özenli bir çaba ve dikkat onu birçok yanılmadan koruyacaktır (Bouthoul, 1975, s. 10). Aslında nesnellik, özgür değerler anlamına gelmemektedir çünkü sosyal bilimci, doğa bilimci gibi ait olduğu toplumun değerlerinden çok fazla bağımsız olamamakta veya özgür değerlere ve nesnellığe ancak belirli ölçülerde ulaşabilmektedir (Ömerustaoğlu, 2004, s. 95). Nitekim sosyal bilimler üzerine çalışan bilim insanları, kendilerini insan eylemleri üzerinden sorguya çekmektedirler. Çünkü bu bilim insanları, insani olguların ve olayların gelişimini ve ilişkilerini incelemektedirler. İşte sosyal bilimciler bu olguların ve olayların doğa bilimciler gibi nesnel ilişkilerle bağlanacağını varsaymadıkları için insani gerçekliğe kolay bir şekilde erişememektedirler (Sartre, 1998, s. 174). Böylelikle doğa bilimleri ve sosyal bilimler birbirine karşı ilgisiz ve barışçıl olmaktan uzaklaşarak, aynı çatı altında birbirine aykırı yaklaşımlar geliştirmektedirler (Habermas, 1998, s. 97).

Yukarıda da ifade edildiği gibi doğa bilimleri bireyi, fiziksel düzlemde değerlendirmeye ya da analiz etmeye çalışırken, sosyal bilimler anlam çağrısı olan bir bilinci varsayar ve bu bilinç de bireyin bilincidir. Bu bağlamda sosyal bilimci toplumsal anlamı kavramak için öncelikle toplumsal eylemi kavramalıdır. Toplumsal hayatta ‘*a priori*’ olarak ortaya konmuş olan mutlak yargılar ve değer yargıları sosyal bilimci için ön yargılar olarak görülse de sosyal bilimcinin bunların tamamını dışlamaması gerekir. Çünkü bunlar toplumsal fenomenlere anlam veren vazgeçilmez yorum kaynaklarının bütünü oluştururlar. Nitekim sosyal bilimci, ‘*Sezar’ı anlamak için Sezar olmaya gerek yok*’ bilinciyle hareket etmek zorundadır. Başka bir deyişle, sosyal bilimcinin insanların toplumları geçmişte nasıl inşa ettiğini anlaması için onların ‘*anlam*’ dünyasına taşınması yeterli olabilecektir. Çünkü burada sosyal bilimciye sadece özne olarak hedeflediği ‘*anlamı*’ saptamak kalır (Fleury, 2009, s. 27-28).

Sonuç olarak denilebilir ki toplum, doğa bilimlerinin yöntemi ile doğrudan incelenebilecek bir alan ya da problem değildir. Çünkü burada toplum bir *nesnel bilgi* nesnesi değil, bir *anlama* nesnesidir. Doğa bilimlerinin araştırma alanı olan doğa, süreklilik gösteren olgular dünyasıdır. Bu süreklilik gösteren olgular, doğa bilimciye genel-geçer yasalar oluşturma fırsatı verir. Buna karşın sosyal bilimci, insanın kendiliğinden ve özgür olarak belli değer, ilke, norm, kural türünden şeyler altında kendi eylemleriyle gerçekleştirdiklerini anlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla sosyal bilimler, tüm bu niteliklerin doğal belirleyiciler olmadığını, aksine insan yapımı ‘*simgeler* ya da *anlamlar*’ olduğunu düşündürmektedir (Özlem, 2001, s. 33-34).

2. F. A. Hayek’in Bilimsicilik⁶ Eleştirisi

“*İnsanın varlığını belirleyen bilinci değildir; tersine bilincini belirleyen toplumsal varlığıdır*” (Popper, 1989, s. 86).

Karl Marx

⁶ Hayek’e göre bilimsicilik, doğa bilimlerinin metotlarının veya doğa bilimlerinin metotları olduğu zannedilen yöntemlerin, eleştiriden uzak bir şekilde bu metotların uygun olmadığı alanlara, yani sosyal fenomenlere uygulanmak istenmesidir. Bilimsicilik, çok yanlış bir tutumla sosyal olayları doğa olaylarıymış gibi görmektedir. Oysa doğa bilimleri doğal şeyler arasındaki ilişkilerle meşgul olurken, sosyal bilimler ise insanlar arası ilişkileri konu almaktadır (Yayla, 2010, s. 80). Dolayısıyla Hayek, doğa bilimlerinin gerçek yöntemlerinin sosyal bilimlere uygulanmasının düşünsel bir hata olacağını iddia etmektedir. Aslında bu hata, sosyal bilimlerin doğa bilimlerindeki akıl yürütme biçimlerinin kusurlu bir şekilde anlaşılmasından kaynaklanmaktadır (Shenfield, 1977, s. 63).

“Bütün bilimsel bilgi belirli gerçeklerin (olguların) değil, fakat şimdiye kadar kendilerini reddetmek üzere yapılmış sistematik teşebbüslere karşı dayanmış (ayakta kalmış) olan hipotezlerin bilgisidir” (Hayek, 2012, s. 25).

Friedrich August von Hayek

Bilindiği gibi gerçek ile gerçeğin insan tarafından algılanması, bilinmesi, kavranması ve düşünülmesi sorunsalı düşünce tarihi içerisinde birçok filozof, düşünür ve bilim insanı tarafından tartışılmıştır. Gerçi uzun zamandır insanlık, bilim ve teknolojiye ne kadar ileri gitmiş olsa da bu sorunsala yönelik kesin bir çözüm ve tam bir açıklık getirmek mümkün olmamıştır. Dolayısıyla bu konuda belirli arayışlar ve tartışmalar sürüp gitmiştir. İşte Hayek’in bu konuya katkısı, öncelikle ve özellikle XIX. yüzyılda kendini en yoğun şekilde gösteren, kendine özgü yöntemi ve yaklaşımı olan doğa bilimlerinin yöntemini, yaklaşımını ve söylemlerini bire bir kullanan ve hatta bu yöntemleri kullanmamayı yanlış ve saçma bulan sosyal bilimcilere yönelik yaptığı eleştirileri olmuştur (Güvenç, 1999, s. 59).

Aslında Hayek, ekonomiyle ilgili çalışmalara başladığından beri sosyal bilimlerin yöntem sorununa ilişkin tartışmalara ilgi duymuştur. Gerçi Hayek’in Avusturya Ekolü’nde olması ve Mises’in etkisinde kalması, sosyal bilimlerin yöntem sorunlarına ilgisinin artması şaşırtıcı değildir. Aslında Hayek, zorunlu nedenlerden dolayı ekonomiyle ilgili çalışmalarını geri planda bırakarak sosyal bilimlere yönelmiştir. O, öncelikle sosyal bilimlerin yöntem sorununu ele almış ve hatta bu alanda ‘*Scientism and the Study of Society (Bilimsicilik ve Toplumun İncelenmesi)*’ adlı önemli bir eser de yazmıştır. Doğa bilimleriyle sosyal bilimler arasında benzer veya ortak bir yöntemin bulunmadığını ve doğa bilimlerinin yönteminin sosyal bilimler için hiçbir şekilde örnek bir model olamayacağını savunan Hayek’in ilk el attığı konu, sosyal bilimlerin metodolojisi olmuştur (Güvenç, 1999, s. 57). Başka bir deyişle Hayek, yöntemler hakkında fikir yürüten ve teoriler geliştiren doğa bilimcisinin her zaman sosyal bilimler için güvenilir bir rehber olmadığını düşünmüştür. Yine Hayek, doğa bilimleri yönteminin son birkaç kuşak boyunca çeşitli evreler geçirse de gerçekte izlenen stratejinin temelde aynı kaldığını savunmuştur (Hayek, 2010b, s. 79).

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, gerçekliğin önceliğini vurgulayan materyalist felsefenin ilerlemesinden etkilenerek neo-Kantianizm adı verilen bir felsefi düşünce çizgisi gelişmiştir (Aarons, 2009, s. 178). Yeni Kantçılığın doğa bilimlerinin araştırmalarıyla sosyal bilimlerin araştırmaları arasındaki ‘*bilimsici*’ yöntem tartışmaları bugün unutulmuş ya da bu tartışma artık güncelliğini yitirmiştir. Çünkü ‘*bilimsici*’ yaklaşımın yöntem sorunu, eskisi gibi varlığını sürdüren ve derine işleyen ayrımların olmadığı kanaati uyandırmıştır (Habermas, 1998, s. 95). Ancak aydınlanma dönemi sonrası ‘*akılın her şeyi bilme*’ gücüne yönelik eleştirilerin ve Kant’ın ‘*gerçeğin tam olarak kavranmasına asla erişemeyiz*’ felsefi analizinin de bir sonucu olan ‘*bilimsicilik*’, birçok filozofun ve düşünürün gündemini meşgul etmiştir. Nitekim düşünce tarihi içerisinde ‘*bilimsiciliğin*’ belki de ilk sistematik eleştirisi Hayek tarafından ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Hayek, modern dönemle birlikte gelişen popüler bilimsel yöntem aşamalarının yanlışlıklarını sosyal bilimler mantığıyla açıklamaya çalışmıştır. Daha sonra ise Karl Popper⁷ tarafından bilimsici yöntem tartışmaları yeniden gündeme getirilmiştir.

Gerçi Hayek, bilimin kendi özel alanlarındaki yöntemlerine karşı gelmediğini veya onların değerine dair en ufak bir şüphe uyandırmayı amaçlamadığını belirtmektedir. Aslında Hayek bu noktada herhangi bir yanlış anlamayı engellemek için ilgisiz araştırmanın genel ruhuyla değil de bilimin yönteminin ve dilinin kölece taklidiyle ‘*bilimselci*’ ya da ‘*bilimsici*’ önyargıdan söz etmektedir. Bu terimler İngilizce’de tamamen bilinmemekle birlikte, aslında buradaki anlamı daha iyi kavranması için Fransızcadan ödünç alınmıştır. ‘*Bilimselci*’ ya da ‘*bilimsici*’ terimlerinin bu çalışmada kullandığımız anlamları, kuşkusuz düşünce alışkanlıklarının mekanik ve eleştirel olmayan bir uygulamayı içermekte ve kelimenin tam anlamıyla kesinlikle bilimsel olmayan bir tutumu yansıtmaktadır. Dolayısıyla ‘*bilimsicilik*’ herhangi bir konuyu ele almadan ve onu araştırmanın en uygun yolunun ne olduğunu bilmeden belirli bir yargıya varmayı iddia eden yaklaşımdır (Hayek, 2010b, s. 80).

Bilimi savunuyorum diye konuşan ve düşünen birçok filozof ve düşünür; ‘*bilimsicilikten*’ başka bir şey yapmış olmamakta, savundukları türden bilimle insan yaşamının özdeş şeyler olduğunu söylemekte ve çeşitli yaşam sorunlarının ancak kendi anladıkları ‘*bilimsicilik*’ yöntemleri ile çözülebileceğini ileri sürmektedirler (Mills, 1979, s. 29). Nitekim toplumsal ilerlemeyi yöneten genel yasaları keşfetmek için doğa bilimlerinin yöntemlerinin sosyal bilimlere aktarılması gerektiğini savunan bir

⁷ Karl Popper’a göre insan davranışı söz konusu olduğu zaman, onun bu davranışını belirleyici ortam çok geniş çapta toplumsal niteliklidir. Başka bir deyişle, insan davranışlarını toplum kurallarına ve onların işleme biçimlerine dayanmadan açıklamak imkânsızdır. Bunun için toplumsal olguların yasaları ya da kuralları insanların hareket ve tutkularından başka bir şey değildir. İnsan aklı, insanın ihtiyaçları, umutları, korkuları, beklentileri, dürtüleri ve istekleri toplumsal hayatının temel oluşum kaynakları değil, sadece ürünleridir. Hatta insanın bilinçli, iradeli ve niyetli davranışları sonucunda ortaya çıkanlar bile, genel olarak bu türlü davranışların niyet edilmemiş ve çoğu zaman da istenmeyen sonuçlarıdır (Popper, 1989, s. 87-90).

düşünce geleneği vardır. Ancak Hayek, bu yaklaşıma şiddetle karşı çıkmaktadır. O, doğa bilimlerinin aksine sosyal bilimlerin ayırt edici karakterinin yanlış temsil edildiğine ve bu nedenle doğa bilimleri metodunun toplumsal fenomenler için aranan bilgiyi üretemeyeceğine inanmaktadır. Çünkü doğa bilimleri yöntemlerinin başarısızlığıyla karşı karşıya kalındığında, bir yanda aşırı bir pozitivism ile diğer yanda aşırı bir görecilik ve şüphecilik arasında gidip gelmek zorunda olunacaktır (Gamble, 1996, s. 55).

Doğa bilimlerinin yöntemini savunanlar yalnızca kendilerinin ne yaptıklarını söylemekle yetinmeyip, sosyal bilimcileri de kendilerini taklit etmeye zorlamaktadırlar. Bunun yanında günümüzde birçok sosyal bilimcinin yanlış olarak doğa bilimlerinin (Yay, 1993, s. 41) yöntemlerini koşulsuz bir şekilde kabul ettiğini söylemek de mümkündür. Ancak Hayek, doğa bilimlerinin yöntemini sosyal bilimlere aktarmanın ya da taklit etmenin bir hata olduğunu, modern dönemle birlikte gelişen insan aklına ve onun mutlak bilgiye ulaşma hayaline getirmiş olduğu eleştiride vurgulamaktadır. Nitekim Hayek'e göre insan aklının her şeyi bilme gücüne sahip olmaması ve insanın bilgisinin sınırlarının bulunamaması, peşinden gittiği hayalleri boşa çıkartabilir. Özellikle de doğa bilimleri alanında insanın bilgisizliğini yeniden gözler önüne seren, doğa bilimlerindeki inanılmaz gelişmelerdir. Bu anlamda çağlara göğüs geren Sokratesçi bilgisizlik anlayışı yeniden değerlendirilmelidir. İnsanın her çağda yeni gelişmelerle ilerlediğini düşündüğü ve çözüme ulaştırdığını sandığı her sorunda – gerek sosyal bilimci gerekse de doğa bilimci – insan ya da doğa hakkında sadece yeni ve çözümsüz başka problemleri değil, aynı zamanda sağlam ve güvenilir sanılan temellendirmeleri de sorguya çekmek zorunda kalacaktır (Popper, 2005, s. 79). Buradan da anlaşıldığı gibi Hayek insanın, bilgisizliğinin bilgisiyle beraber gelişip ilerlediğini ve her zaman yanıtlardan daha çok soruların olduğunu belirtmektedir (Magee, 1990, s. 35).

Gerçekten de sosyal bilimlerin, doğa bilimlerindeki gibi rasyonel inşasına yönelik iddiada bulunulması, insanın bilgisizliğinin mahiyetini göz ardı ettiği anlamına gelmektedir. Çünkü Hayek'e göre sosyal bilimler, bilginin oluşum veya gelişim aşamasında ve niyet edilmemiş eylemlerin sonucunda elde edilen bilgilerle ilgilenmek zorundadır. Bu açıdan ne bilim ne de bilimin herhangi bir metodu, hiçbir aklın önceden tasarlayarak elde ettiği olguyu bir bütün olarak bilemeyeceğinin farkına varmalıdır. Gerçi gerçekten de bilim bize bazı alanlarda hatırı sayılır ölçüde kimi fenomenlerin belli niteliklerini kavrama yeteneği vermektedir. Ancak bilim hiçbir zaman tek tek olaylarla ilgili tam bir gerçeklik üretemeyecek olan önemli teoriler de geliştirmektedir. Bunun en iyi örneği Darwin'in biyolojik evrim teorisidir: "Ortaya çıkmış olan muayyen formların seçilmesi (ayıklanması) üzerinde tesirli olan belirli geçmiş olguları öğrenmek (analiz) mümkün olsa, bu, mevcut organizmaların yapısının tam olarak izah edilmesini olanaklı kılacaktır ve benzer şekilde, bu formlar üzerinde gelecekteki bir zaman süresince etkili olacak muayyen olguları anlamak mümkün olsa, bu bizi istikbaldeki gelişmeyi öngörmeye muktedir kılacaktır. Lakin şüphe, bunların ne birini ne öbürünü yapmaya hiçbir zaman muktedir olamayacağız; çünkü bilim böyle bir kahramanlık icra etmek için sahip olmak mecburiyetinde kalacağı belirli gerçekleri tam olarak bilmek için hiçbir araca malik değildir" (Hayek, 2012, s. 23-24). Dolayısıyla Hayek, toplumdaki bireyler arasında dağılmış bilgiyi en üst noktada kullanma imkânsızlığından dolayı bilgiyi doğrudan doğruya üst akılla geliştirmenin ve düzeltmenin olanaksız olduğunu savunmaktadır (Hayek, 2012, s. 67). Başka bir deyişle Hayek, var olan şartlara ilişkin bilginin tek elde birleşik olarak bulunmaması ya da tek tek bireyler arasında dağılmış olan eksik ve çoğunlukla çelişkili bilgi parçacıklarının olmasından dolayı (Hayek, 2007, s. 165) sosyal bilimleri doğa bilimlerinin mantığı içerisinde görmenin hatalı ve gerçek dışı olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda Hayek'in metodolojisinin çıkış noktası şu şekilde izah edilebilir: İnsan aklı; özellikle de sosyal bilimler denen alanda asla her şeyi bilme, her şeyi kavrama, her şeyi denetleme, her şeyi yönlendirme, her şeye hükmetme ve her şeye egemen olma anlamında mutlak ve kesin bir düzeye ulaşamayacaktır (Güvenç, 1999, s. 61).

Böylece Hayek, bir sosyal bilimcinin tavrı ve yaklaşımı üzerinden üç karakteristik metodolojik özelliğe dikkat çekmiştir: *Objektivizm, kollektivizm ve historisizm* (Hayek, 1943, s. 34). Objektivizm, doğa bilimcisinin üzerinde çalıştığı fiziksel nesnelere, onların dışında durarak incelemeye çalıştığı gibi sosyal bilimci de toplumu, toplumun dışında durarak incelemeye çalışır. Objektivizm, bir toplumun oluşturduğu bilgi kaynaklarına ve toplumu oluşturan bireylerin birbirleriyle olan ilişkileri hakkında ne düşündüklerine veya onlar aracılığıyla ortaya çıkan bilgi yüklerine bakmanın anlamsız olduğunu belirtir. Bu metodu savunanlar, sosyal bilimleri doğa bilimleri gibi görerek, onun yöntemini veya yaklaşımını sosyal bilimlere de uygulayabileceklerini öngörmektedirler. Başka bir deyişle, bu yaklaşımın yapmaya çalıştığı şey, sosyal bilimleri doğa bilimleri evrenine yerleştirmektir (Yayla, 2010, s. 82). Fakat bu yöntem sosyal bilimler alanına yerleştirildiğinde ya da insanı ilgilendiren bir alan üzerine inşa edilmeye çalışıldığında görülmektedir ki sosyal bilimci; insanın duygularının, aklının, özgürlüğünün ve aktif bir varlık üzerinde değerlendirme yaptığının farkında değildir.

Bu yöntemi, daha doğru bir terim bulunamadığı için insanın ve toplumun incelenmesine yönelik bilimsel yaklaşımı '*objektivizm*' olarak adlandırmak, hatta en karakteristik ifadesiyle insanlığın işleyişine ilişkin öznel yargılardan ve bilgilerden

vazgeçmeye yönelik çeşitli girişimlerde bulunmak şeklinde tanımlamak mümkündür (Hayek, 1943, s. 34). Ancak Hayek, 'objektivizmi' öznel değer teorisi aracılığıyla eleştirerek, toplumsal değerleri nesnel olarak temellendirmeye çalışmak yerine, bireyler tarafından öznel olarak değer verilen şey olarak görmektedir (Gamble, 1996, s. 54). Gerçekten de bir bilim insanının insani değerlerini ortadan kaldırılmadan onun tarafsız olduğu söylenemez. Hatta bir sosyal bilimcinin değerler hakkındaki yargıları, hem insani hem toplumsal hem de bilim insanı kişiliğini yok etmeden, toplumsal hafızaya uygun olamaz. Gerçi Hayek'e göre sosyal bilimlerin nesnellliğini, bilim insanının tarafsız zihninde değil, bilimsel girişimlerin toplumsal hafızasında temellendirmek gereklidir (Baudouin, 1993, s. 43-44). Nitekim Hayek, sosyal bilimler metodolojisinde toplumu ve diğer sosyal bütünleri anlamak için bireyden ve bireysel eylemden hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre bireyi ve buna bağlı olarak toplumu anlamak, bireysel eylemlerden ilham alınarak toplumu anlamak ve buradan da insana ilişkin soruları cevaplandırmak imkânsız değildir (Aktaş, 2001, s. 70-71).

Öyle ki Hayek'in sosyal bilimler alanındaki objektivizme yönelik yapmış olduğu eleştirisi şu bakış açısını yansıtmaktadır: *Bir sosyal bilimci, insanların eylemleri sonucunda meydana gelen toplumsal faaliyetler yerine, bu eylemlerin 'gerçek' niteliğine bakmaktadır. Gerçekten de objektivizm taraftarı olan sosyal bilimci, insanların eylemleri üzerine araştırmada bulunmak yerine bu eylemlerin üstün akılla ve bazı tür mutlak bilgilerle donatıldığı varsayımından hareket etmektedir* (Yayla, 2010, s. 84). Ancak toplumsal anlamda büyük başarılar, üstün akılla ve mutlak bilgilerle donatılmış bir düşüncenin sonucu değildir, hatta birçok düşünürün bilerek düzenlenmiş gayretinin ürünü de değildir. Böyle bir başarı belirli bir sürecin sonucudur, bu süreç içerisinde insan asla tam olarak anlayamadığı bir rol oynar (Freund, 1997, s. 98). Bu anlamda Hayek, sosyal bilimler alanındaki bir araştırmacının gerçeği belirleyebilmesi için bazı kesin ya da mutlak bilgilerin varlığından ve topluma yön vereceği düşünülen üstün akıllardan şüphe edilmesi gerektiğini düşünmelidir. Dolayısıyla Hayek, bir tek kişi veya kişilerle, mutlak olarak kabul edilen bilgilerle toplumun inşa edilemeyeceğini söyleyerek, toplumdaki bütün bireylerin aklına ve bilgisine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir.

Hayek, aklın insanın içinde yaşadığı doğal ve sosyal çevreye bir uyum olduğunu ve toplumun yapısını belirleyen kurumlara sürekli etkileşim içinde geliştiğini düşünmektedir. Akıl, içinde geliştiği sosyal çevrenin bir ürünü olduğu kadar aynı zamanda toplumsal kurumları etkileyen ve değiştiren insani bir özdür (Aarons, 2009, s. 176). Hayek bu düşüncüyü 'objektif üretim' olanaklarıyla daha açık bir şekilde ifade etmektedir: "Objektif üretim olanak tahminleri, insanların herhangi bir düzenlenmiş organizasyonla ne üretebileceğine değil, elde edilebilir (mevcut) kaynaklardan, ne olduğu tanımlanmamış bir objektiflik anlamında, ne üretebilecek olduğuna işaret eder...Bireyler arasında dağılmış bulunan bütün bilgiye bir tek akıl tarafından hükmedilebilseydi ve bu üstün akıl bütün insanları her zaman istediği biçimde davrandırabilseydi, belli sonuçlar elde edilebilirdi. Ne var ki, bu sonuçların neler olduğu da herhalde söz konusu üstün akıl sahibi dışında hiç kimse tarafından bilinemezdi. Bütün bu varsayımlara, eğlere, şartlara dayalı bir 'olanak'ın gerçekle hiçbir alakasının olmayacağı açıktır. Belirli organizasyon tipleri haricinde, soyut olarak toplumun üretim kapasitesi diye bir şey yoktur. Verili kabul edebileceğimiz yegâne gerçek şudur: Belirli şeylerin muayyen amaçlar için kullanılabilceği yol(lar) hakkında somut bilgiye sahip belirli insanlar vardır. Birçok kişiye dağılmış bu bilgilerin tümü bir bütün olarak hiçbir tek akılda mevcut değildir. Var olan şey, bilgi bütünü değil, değişik insanların bu çelişik ve hatta çatışan bilgileridir" (Yayla, 2010, s. 84-85). Bu bağlamda Hayek, insan toplumlarının evrimini, uygarlıkların ilk halinden beri meydana gelmiş her türlü dönüşümü ve gelişmeyi tek bir ilke etrafında açıklayabilecek, sarsılmaz bir yasanın mevcut olmadığını veya olamayacağını savunur (Baudouin, 1993, s. 73). Ayrıca Max Weber, objektivizm konusunda sosyal bilimcinin kendi özel duygularını sergilerken kendi kişiliklerinden kaçınmasını ve bilimsel güvenirliliğin garantisi olan iki yöntemsil ilkeye uymasını önermektedir. Weber'in bu yöntemlerden ilki olan 'değerlerle ilişkil' düşüncesi, bilginin gerçek düşünceye yerleştirilmesine ve bilimcinin araştırmadaki tarafsızlığının kökeninde yatan kendi tercih ve değerlerinin öznel bilincine varmasına bağlıdır. 'Bilimsel yöntem'in malzemelerin ve sorunların ayıklanmasıyla başladığı yerde, 'entelektüel dürüstlük' bunların açıklanmasını sağlar. İşte Weber'in 'değerlerle ilişkil' diye adlandırdığı şey budur. Weber'in adlandırdığı ikinci yöntemsil ilke ise 'aksiyolojik yansızlık'tır. Bu ilke, her türlü değer yargısını reddeder. Başka bir deyişle 'aksiyolojik yansızlık', toplumsal değerlerin, bilimsel ve nesnel bir muhakemeden ya da transendental bir bilim anlayışından daha üstün bir değeri olabileceğini kabul etmez. Çünkü değer yargılarına,⁸ inançlara ve kişisel kanılara karşı bilimsel araştırma, bu aksiyolojik yansızlığı varsayar (Fleury, 2009, s. 28-29).

Hayek'in eleştirdiği ikinci metodolojik yöntem ise kolektivizmdir. Kolektivizm, çok farklı olan şeyleri bir arada gruplandırır veya onları sanki üniter bir bütünlük gibi ele alan varsayımı öngörmektedir. Bu varsayım, gruplar tarafından tek bir akılla

⁸ Değer yargılarının hem kendi içinde doyurucu hem de genel deneyici ilkelerle tutarlı bir açıklamasını vermek gerekmektedir. Burada değer bildirimlerinin anlamlı oldukları sürece olağan bilimsel bildirimler olacaktır. Çünkü bunlar bilimsel olmadıkça gerçek anlamda ne anlamlı ne doğru ne de yanlış olan coşkuların anlatımı olacaktır (Ayer, 1998, s. 79).

inşa edilmiş tekdüze hareketi savunmaktadır (Butler, 2001, s. 192). Metodolojik kolektivizm,⁹ ekonomi ve kapitalizm gibi geleneksel yapılara veya milletler ve sınıflar gibi topluluklara tek bir akılla sahip olmak ve ona göre davranmak anlamına gelmektedir (Yayla, 2010, s. 86). Bu ise kolektivizm denilince belirli bir bölünme idealini gerçekleştirmek için gerekli olan planlama faaliyetini akla getirmektedir (Hayek, 2010a, s. 64).

Hayek'e göre kolektivist yaklaşımın yanılışı, çeşitli bireyler tarafından gözlemlenen bireysel fenomenler arasındaki bağlantıyı açıklamak için geliştirilmiş geçici teorilerin ve modellerin, temel gerçeklermiş gibi algılanmasıdır. Aslında metodolojik kolektivistler bunu yaparken özellikle kaçındıkları bir hataya düşmektedirler. Bu anlamda Hayek, kolektivistlerin '*subjektif elemetler*'den kendilerini kurtarmaya ve çalışmalarını '*objektif elemetler*' ile sınırlandırmaya çalışırken, bazı üstün akıllı insanların zihinlerinden çıkan kavramları '*objektif*' gerçeklermiş gibi kabul ettiklerini ve o kavramlarla ilgilendiklerini düşünmektedir. İşte Hayek, toplum içerisinde gözlemlenen bireysel eylemlerin belirli zihni sınıflandırmadan mahrum olması gerçeğinden dolayı tek bir zihin ya da aklın bireysel eylemleri hiçbir zaman algılayamayacağını savunmaktadır. Çünkü ona göre, tümellerle ilgilenildiği zaman toplum, ekonomi, kapitalizm, millet, dil ve hukuk gibi bütünleri, doğal bir şekilde oluşmuş birimler olarak ele alamayız. Başka bir deyişle sosyal bütünler doğal birimler olmadıkları için, onları zaman ve mekân sınırları içinde gözlemlenen çok sayıda şey arasındaki ilişkilerde aramak gereklidir (Yayla, 2010, s. 87).

Görüldüğü gibi sosyal bilimlere özgü öznelci yaklaşım, bu toplumsal komplekslere ilişkin bilgilerden ve bireysel tutumlardan yola çıkmaktadır. Buna karşın doğa bilimlerinin nesnelci yaklaşımı ise sosyal fenomenlerin insan zihninin bir parçası olduğu ve bilinen parçalardan örgütlenme ilkelerini yeniden kurduğu bir şey olarak değil, sanki insanlar tarafından bir bütün olarak doğrudan doğruya algılanan nesnelmiş gibi ele alır (Hayek, 1943, s. 41-42). Dolayısıyla kolektivist yaklaşımın içerdiği temel hata, gözlemlenen bazı bireysel fenomenler arasındaki bağlantıyı açıklamak için popüler zihin tarafından inşa edilen geçici teorilerden, modellerden başka bir şey olmayan olguların yanlış anlaşılmasıdır. Ayrıca bu metodun paradoksal yönü ise daha önceden de görüldüğü gibi bilimsel önyargılar aracılığıyla sosyal fenomenlere yaklaşması, yalnızca öznel unsurlardan kaçınması, kendilerini '*nesnel gerçeklere*' hapsetmesi ve en çok endişe ettikleri hatayı yapması olarak ifade edilebilir (Hayek, 2010b, s. 118).

Kolektivizmin ortaya koyduğu olumsuzluklardan biri de totaliter ya da otoriter düşüncenin gelişmesine zemin hazırlamasıdır. Nitekim totaliter düşünce, toplumsal oluşumların ilerlemesi ve gelişmesi için yanılma payı olmayan kehanetlerde bulunmayı üstlenmektedir. Bütün kolektivist düşünceler totaliterciliğe yol açmasa da kaçınılmaz bir şekilde kehanet boyutu, bütün totaliter görüşlerde yer almaktadır (Baudouin, 1993, s. 72).

Ayrıca Hayek, kolektivizmin yanılışının dildeki gelişmelere benzer biçimde kullanılmasından kaynaklandığını da ifade etmektedir. Nitekim bir kişi, '*kapitalizm yükseldi, gelişti ve çöktü*' derken sanki doğada yaşayan bir varlıkmiş gibi anlamlı bir şey söylemiş olduğunu sanmaktadır. Böyle bir durumu Hayek, insan dışı bazı şeyleri insan vasıflarına atfetmenin kolektivizmin kaynaklarından biri olduğunu vurgulamaktadır. Yine Hayek'e göre kolektivizmin diğer bir yanılışı '*felsefi holizm*'dir. *Felsefi holizm*, bütünlerin onları oluşturan parçalardan daha gerçek veya parçaların bütünlerden daha az gerçek olduğu inancıdır. Dolayısıyla bu düşünce, nesnenin bütününün, kesinlikle onu oluşturan parçalardan daha iyi bilineceğini ve daha iyi anlaşılacağını iddia etmektedir (Yayla, 2010, s. 88). Ancak Hayek, sosyal bilimlerin çalışma alanının insan ve insan sorunları olduğunu ve insanın sorunlarının çözümü için de bir bütünlük içerisinde değerlendirilemeyeceğini düşünmektedir. Başka bir deyişle Hayek, insanın sorunlarını bir bütünlük içerisinde değerlendirmenin mümkün olmadığını ya da değerlendirmenin eksik veya problemliliğini savunmaktadır. Bu anlamda insanın ve toplumun anlaşılması, problemlerinin çözümlenebilmesi için toplumda parça parça bulunan bilgilerin kullanılması gereklidir. Dolayısıyla Hayek '*felsefi holizm*' düşüncesinin sosyal bilimler mantığının dışında değerlendirilmesini önermektedir.

Hayek'in eleştirdiği son bilimsici yaklaşım *historisizm*'tir. Tarihsicilik, çağdaş bir düşünce olarak iki bin yıllık doğa yasası teorisinin ve insanın tarihsel tecrübelerinden çıkarılan etkin rasyonel evren düşüncesinin baskısından kurtularak, insanı merkeze alan sistematik bir yapı olarak nitelendirilmektedir (Bıçak, 2004, s. 178). Karl Popper'ın da ifade ettiği gibi tarihsicilik, tarihsel ön deyinin sosyal bilimlerin temel amacı olduğu ve bununla tarihsel evrimin temelinde yatan '*ritimlerin*', '*örüntülerin*', '*kanunların*' ve '*yönelimlerin*' ortaya çıkarılmasıyla, bu ön deyiye varılacağını kabul eden yaklaşımdır (Popper, 2008, s. 3). Yine tarihsicilik, tarihin belirli tarihsel ya da evrimsel yasalar tarafından yönetildiğini ve bunları keşfetmekle insanın geleceği hakkında ön deyiye bulunabileceğini savunan doktrindir (Popper, 1989, s. 25). Bu açıdan bakıldığında tarihsicilik, tarihin toplumsal gelişme ya da ilerleme konusunda belirli yasalara tabi olduğunu öngörmektedir (Marshall, 1999, s. 719). Ancak

⁹ Bilimsel yaklaşımın nesnelciliğiyle yakından bağlantılı olan metodolojik kolektivizm; toplum ya da ekonomi, kapitalizm (belli bir tarihsel '*aşama*' olarak) ya da belirli bir endüstri ya da sınıf ya da ülke gibi bütünler hakkında kesin olarak verili nesnel olarak ele alma eğilimidir (Hayek, 2010b, s. 118).

Hayek'e göre tarihsicilik terimi doğru olarak kullanıldığında veya gerçek tarihsel inceleme yöntemiyle karıştırılmaması anlamında ya da bu yönteme daha yakından bakıldığında, sosyal fenomenlere ilişkin diğer tipik bilimsel yanlış anlamalarla aynı önyargıları benimsediği anlaşılacaktır. Tarihsiciliğin, bilimsiciliğin karşıtı olmaktan çok bir biçim olduğu önermesi hâlâ bir şekilde paradoks olarak görünmekte ve bu terim bazı açılardan karşıt ve yine de sıklıkla karıştırılan anlamlarda kullanılmaktadır. Bu açıdan Hayek teorik bir tarih bilimini reddeden eski görüşün ve bunun tam tersi olan tarihin tek yol olduğunu kabul eden daha sonraki yaklaşımın temel gerçekliliğinden dolayı, '*tarihsiciliğin*' teorik bir sosyal bilim olacağını savunmaktadır (Hayek, 2010b, s. 126).

Tarihsiciliğin ön koşulu, kaynağı ve problemi, bilimsel bilgiye gereğinden çok değer vermesidir. Çünkü tarihsiciliğe göre bütün gerçeklerin tek ve doğru ölçütü, yalnızca bilimsel metotlar ve ilkelerle elde edildiği ve bununla birlikte toplumsal değerlerin de bilimsel kanıtlar tarafından desteklenmesi gerektiği şeklindeki inancı dile getirmektedir. Dolayısıyla tarihsicilik, naturalizmin sahip olduğu konumu elde etmiş ve her ikisinin de gerçekliğin bilimsellik dogması üzerine kurulmuş olduğu söylenebilir. Nitekim onlar, mutlak gözlemlerden elde edilen mantıksal çıkarımlarla sınanmayan bilgi konusunda şüpheli olunacağını savunmaktadırlar (Kroner, 2010, s. 638). Bu anlamda tarihsicilik, tarihsel gelişim sürecinde birbirini zorunlu olarak takip edecek '*merhale*', '*safha*' ve '*sistem*'leri tesis etmeye çalışmaktadır. Fakat Hayek, bu düşüncenin birbiriyle çelişik iki yönlü bir çaba içerisinde olduğunu iddia etmektedir: "Bir taraftan tarihsel olaylar eşsiz ve tek olduğuna göre birbirini izleyen tek ve eşsiz (biricik) tarihsel olaylarda bulunması mümkün olmayan yasalar bulmaya çalışmaktadır; diğer taraftan ise eşsiz (biricik) bütünleri anlamamıza yardım edecek, gerçek dünyada bulduğumuz eşsiz-tek birleşimleri üretmek için benzer elementleri birleştirebildiğimiz farklı yolları gösteren teorilerin olanaklılığını inkâr etmektedir" (Yayla, 2010, s. 91).

Aslında tarihsiciliği anlama ve çözümlenmeye, iki modern düşünce arasındaki benzerlikten yola çıkarak da ulaşılabilir. Bu iki modern tarihsicilik çeşidi, bir yanda ırkçılığın ve faşizmin tarih felsefesi (sağ) ve öte yandan Marksçı (sol) tarih felsefesidir. İrkçilik ve faşizm, yeryüzünün sonunda kendisine kalacağı ve kaderin aracı olarak belirlenen seçilmiş veya üstün ırkı kabul eder. Marx'ın tarih felsefesi ise üstün ırkın yerine sınıfsız bir toplumun aracı olarak seçilmiş toplumsal sınıfı meydana getirir. Dolayısıyla her iki teori de tarihin gelişim yasasını keşfetmeye götüren bir yoruma dayanmaktadır (Popper, 1989, s. 26-27). Fakat Hayek, bütün toplumlara ve tarihsel dönemlere uygulanabilecek hiçbir genel ve evrensel sosyal davranış kuralının olmadığını düşünmektedir. Çünkü ona göre her dönemdeki insan eylemleri, o dönemin sosyal ve ekonomik yapısında bulunan tarihi dönem ve şartlar içerisinde anlaşılmalıdır (Yayla, 2010, s. 89).

Gerçi tarihsiciler, her dönemdeki tarihi olayların¹⁰ eşsiz ve benzersiz olduğunu ve her dönemin kurumları ve değerlerinin ancak o dönemin kendi koşullarıyla değerlendirilmesi gerektiğini de iddia ederler. Fakat Hayek bu konuda da tarihsicilere karşı çıkmaktadır. Nitekim Hayek, belirli dönemlerin açıklanmasında, tarihsiciliği savunanların iddia ettiği gibi her dönemin kendi içinde yorumlanmasının bir hatayı içerdiğini söyleyerek, aslında farklı dönemlerde kullanılan bir yöntemin bu zaman veya daha sonra da kullanılabileceğini önermektedir. Çünkü belirli bir dönemde kullanılan bir teorinin başka dönemde farklı bir sorunu çözebileceği ya da açıklayabileceği ihtimali söz konusudur. Ayrıca tarihsiciler, insan aklının gelişiminin değişebilirliğinin her tarihsel safha bağlamında anlaşılması gerektiğini de düşünmektedirler. Çünkü tarihsici yazarlar – Marx gibi – aklın gücü ile içinde yaşadığı toplumun dışında bir yerde durmakta ve gerek tarihin gerekse de toplumun kaderini belirlemektedirler (Yayla, 2010, s. 94). Ancak böyle bir durum, toplumun dışında durarak toplumun değerlerini açıklamaya çalışmak anlamına gelir ki bu ise toplumun, bireyin ve bireyin algısının göz ardı edildiğini gösterir.

Tüm tarihsel bilginin zorunlu olarak görelî olduğu, insanın '*bakış açısı*' tarafından belirlendiği ve zamanın geçmesiyle değişmeye mahkûm olduğu doktrini şu anda çok revaçta olan bir anlayıştır. Bu problem, '*Napolyon Savaşları*' ya da '*Devrim sırasında Fransa*' ya da '*İngiliz Milletler Topluluğu dönemi*' gibi tarihsel dönemler için yaygın olarak kullanılan inancın doğal bir sonucudur. Elbette farklı zamanlarda tarihçilerin, aynı dönem hakkında farklı sorular sormasının birçok nedeni vardır. Ancak bu durum tarihin farklı zamanlarında ve aynı bilgilere dayanarak aynı soruya farklı cevaplar vereceği anlamına gelmez ve hatta tarihsel bilginin görelî olduğunu iddia etme hakkını da tanımaz. Dolayısıyla tarihsel fenomenlerin göreliliği hakkındaki iddiada gerçeğin özü, tarihçilerin farklı zamanlarda farklı nesnelere ilgilenmelerini mümkün kılabilen ve aynı zamanda tarihsel fenomenler hakkında tarihçilerin mutlaka farklı görüşlere sahip olacağı anlamına da gelmemektedir (Hayek, 2010b, s. 132-133).

¹⁰ Tarihi olaylarda araya belli bir mesafe girince bu tarihi olayın neden gerçekleştiği, olayın manası ve doğurduğu sonuçları göz önüne almak gereklidir (Hayek, 2010a, s. 19). Çünkü tarihi bir olayı tarafsız bir gözle değerlendirebilmek için tarihin akışı içerisinde belli bir sürenin geçmesi, insanın olaylara bakış açısını değiştirerek daha mantıklı sonuçlar çıkartmasına neden olabilmektedir. İşte tarihteki bir olayı bu şekilde zaman içerisinde bütün etkileri göz önüne alarak değerlendirmek gereklidir. Bunun için kendiliğinden düzenin de bir gereği olarak her yüzyılda aynı veya benzer tarihi olayları toplum bilimciler, düşünürler, tarihçiler ve filozoflar tartışmaktadırlar.

İşte tarihsel görecelilik, aslında, toplumsal fenomenlerin her zaman gerçekler olarak verildiği inancına yönelik bilimsel ön yargının yanlış ve hatta sözde *'tarihsiciliğin'* tipik bir ürünüdür. Nitekim insanların değer yargıları ve düşünceleri kendi söylemleri üzerinden bir noktaya kadar anlaşılabilirken, aynı insanların niyetleri ve planları ancak yorumlanarak temellendirilebilir. Çünkü bunlar doğada gördüğümüz fiziksel gerçekler değil, her zaman insan zihnine tanıdık gelen sosyal fenomenlerdir. Doğa dünyasına dışarıdan bakarken toplum dünyasına içeriden bakılır. Doğa söz konusu olduğunda, kavramlarımız fiziksel dünyayla ilgilidir ve fiziksel dünyaya uyarlanmaları gereklidir. Ancak toplum dünyasında, en azından en tanıdık kavramlardan bazıları o dünyada ortaya çıkan insani değerlerdir. Toplum dünyasında ortak bir düşünce yapısının varlığı, insanlarla iletişim kurma ve geliştirilen söylemin anlaşılma olanağı; gelenek, ekonomi, hukuk ve dil gibi bütün karmaşık sosyal yapıların yorumlanmasının temel kaynağıdır (Hayek, 1958, s. 75-76).

Sonuç

Hayek, 20. yüzyılın ortalarına doğru totalitarizmin yükselişi karşısında büyük bir kaygı duyarak benimsediği değerlerin, özgürlüğün ve özgürlükçü sosyal düzenlerin ortadan kalkmasını engellemek için entelektüel alanda bir şeyler yapmanın gerekli olduğunu düşünmüştür. Nitekim yirminci yüzyıl; insanlık tarihi açısından çok önemli tarihsel, bilimsel ve geleneksel kırılmaları temsil etmiştir. Merkezi planlamaya dayalı ekonomiler ve refah devleti gibi yapılar toplumun gelişmesine ve ilerlemesine katkı sağlamıştır. İşte bu yüzyılın önemli düşünürlerinden biri olan Hayek, akademik kariyeri boyunca bütün planlama şekillerine karşı çıkmış ve birçok sosyal teorisyen ve düşünürün tartışmadığı konulara cesur ve radikal açılımlar getirmeye çalışmıştır.

Ayrıca aydınlanma dönemi ile birlikte doğa bilimlerindeki büyük değişim ve gelişim sosyal bilimlere üzerine çalışanları hem heyecanlandırmış hem de derinlemesine etkilemiştir. Bu dönemde doğa bilimlerinin yöntemi olan *'bilimsicilik'*, her şeyi anlayabileceği ve kavrayabileceği bir dünya görüşüne sahip olmuştur. Fakat Hayek, insan aklının her şeyi tasarlama güç ve yetisine sahip olmadığını söyleyerek, *'bilimsiciliğin'* sosyal bilimlerdeki etkisine yönelik kendi düşünce dünyası ya da kendiliğinden düzen düşüncesi etrafında eleştirilerde bulunmuştur.

Makale içeriğinden de anlaşılacağı gibi Hayek'in sosyal teorisi ve buna bağlı sosyal bilimlere yönelik yaklaşımı, esas olarak iki noktada temellendirilmektedir: Bunlardan birincisi, bireyselci bakış açısıyla ele alınarak *'bilimsici'* yaklaşım olarak görülen *'objektivizm'*, *'kollektivizm'* ve *'historisizm'* karşısında durmak; ikincisi ise bu bireysellik düşüncesiyle bireyin bilgisinin ve aklının sınırlı olduğunu savunmaktır. Bu anlamda Hayek bilginin, toplumdaki bütün bireylerin bilgisi ve akli ile meydana geleceğini iddia etmektedir. Çünkü Hayek, büyük veya modern toplumda karışık ilişkiler ağının yoğunluğunu ve toplumdaki her bireyin bir dereceye kadar farklı bilgilere sahip olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla Hayek'in de ifade ettiği gibi sosyal bilimlere açıklayan ve anlaşılmasını mümkün kılan, insanların davranışları veya eylemleridir; politikacıların, planlamacıların, üst akılların ve teorisyenlerin ortaya koyduğu düşünceler değildir.

Yazar Katkıları: Fikir-O. E.; Tasarım-S. B.; Denetleme-O. E.; Kaynaklar-O. E., S. B.; Veri Toplanması ve/veya İşlenmesi S. B., O. E.; Analiz ve/veya Yorum-O. E.; Literatür Taraması-O. E., S. B.; Yazıyı Yazan-S. B.; Eleştirel İnceleme-O. E.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept - O. E.; Design- S. B.; Supervision- O. E.; Resources- O. E., S. B.; Data Collection and/or Processing- S. B., O. E.; Analysis and/or Interpretation- O. E.; Literature Search- O. E., S. B.; Writing Manuscript- S. B.; Critical Review- O. E.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare that they have no conflict of interest.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Aarons, E. (2009). *Hayek versus Marx*. Roudledge.

Adorno, T. W. & Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev. : Nihat Ünler-Elif Öztarhan Karadoğan). Kabcacı Yayınevi.

- Aktaş, S. (2001). *Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*. Liberte Yayınları.
- Ayer, A. J. (1998). *Dil, Doğruluk ve Mantık*. (Çev. : Vehbi Hacıkadiroğlu). Metis Yayınları.
- Baudouin, J. (1993). *Karl Popper*. (Çev. : Bülent Gözkan). İletişim Yayınları.
- Bıçak, A. (2004). *Tarih Düşüncesi III: Tarih Felsefesinin Oluşumu*. Dergâh Yayınları.
- Bouthoul, G. (1975). *Zihniyetler: Kişi ve Toplum Açısından Zihin Yapılarına Dair Psikososyolojik Bir İnceleme*. (Çev. : Prof. Dr. Selmin Evrim). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:2030, Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Butler, E. (2001). *Hayek: Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*. (Çev. : Yusuf Ziya Çelikkaya). Liberte Yayınları.
- Carr, E. H. (2009). *Tarih Nedir?*. (Çev. : Misket Gizem Gürtürk). İletişim Yayınları.
- Ebeling, R. M. (1999). "F. A. Hayek: Bir Yüzyılın Değerlendirilmesi". (Çev. : Atilla Yayla). *Liberal Düşünce Dergisi*, 4 (15), 99-104.
- Fleury, L. (2009). *Max Weber*. (Çev. : Işık Ergüden). Dost Yayınevi.
- Freund, J. (1997). *Beşeri Bilim Teorileri*. (Çev. : Bahaeddin Yediyıldız). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gamble, A. (1996). *Hayek: The Iron Cage of Liberty*. Polity Press.
- Güvenç, N. (1999). *Hayekizm*. BDS Yayınları.
- Habermas, J. (1998). *Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine*. (Çev. : Mustafa Tüzel). Kabalıcı Yayınevi.
- Hayek, F. A. (2007). "Bilginin Toplumda Kullanımı". (Çev. : Turan Yay). *Liberal Düşünce Dergisi*, 12 (45-46), 153-167.
- Hayek, F. A. (2012). *Hukuk, Yasama ve Özgürlük, I. Kitap, Kurallar ve Düzen*. (Çev.: Atilla Yayla). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hayek, F. A. (1958). *Individualism and Economic Order*. The University of Chicago Press.
- Hayek, F. A. (2010a). *Kölelik Yolu*. (Çev. : Turhan Feyzioğlu-Yıldırım Arsen-Atilla Yayla). Liberte Yayınları.
- Hayek, F. A. (1942). "Scientism and the Study of Society". *Economica*, 9 (35), August, 267-291. Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2022, http://www.jstor.org/stable/2549653?seq=1&cid=pdfreference#references_tab_contents.
- Hayek, F. A. (1943). "Scientism and the Study of Society". *Economica*, 10 (37), Feb., 34-63, Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2022. http://www.jstor.org/stable/2549653?seq=1&cid=pdfreference#references_tab_contents.
- Hayek, F. A. (2010b). "Studies on the Abuse and Decline of Reason: Text and Documents". Bruce Caldwell (ed.), *The Collected Works of F. A. Hayek, vol. XIII*. The University of Chicago Press.
- Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik: Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*. (Çev.: Hüsamettin Arslan-Bekir Balkız). Paradigma Yayınları.
- Kotan, Ş. (2011). *Kur'an ve Tarihselcilik*. Beyan Yayınları.
- Kroner, R. (2010). Tarih ve Tarihsicilik, (Çev.: Mustafa Alican). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 25, Sayı:2, 637-643.
- Magee, B. (1990). *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*. (Çev.: Mete Tunçay). Remzi Kitapevi.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev.: Osman Akınhay-Derya Kömürcü). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mills, C. W. (1979). *Toplumbilimsel Düşün*. (Çev.: Ünsal Oskay). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Murphy, J. W. (2000). *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*. (Çev.: Hüsamettin Arslan). Paradigma Yayınları.
- O'Neill, J. (2001). *Piyasa: Etik, Bilgi ve Politika*. (Çev.: Şen Süer Kaya). Ayrıntı Yayınları.
- Ömerustaoğlu, A. (2004). *Bilgi Kuramı: Karl Popper'in Eleştirel Akılcılığı Üzerine*. Araştırma Yayınları.
- Özlem, D. (1986). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. Remzi Kitapevi.
- Özlem, D. (2001). *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji*. İnkılap Kitapevi.

- Popper, K. (1989). *Açık Toplum Düşmanları 1*. (Çev.: Harun Rızatepe). Remzi Kitapevi.
- Popper, K. (1989). *Açık Toplum Düşmanları 2*. (Çev.: Harun Rızatepe). Remzi Kitapevi.
- Popper, K. (2005). *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*. (Çev.: İlknur Aka). Yapı Kredi Yayınları.
- Popper, K. (2008). *Tarihsiciliğin Sefaleti*. (Çev.: Sabri Orman). Plato Film Yayınları.
- Roche III, G. C. (1977). "The Relevance of Friedrich A. Hayek". (Ed. Fritz Machlup), *Essays on Hayek*, (ss. 1-13). Routledge & Kegan Paul.
- Rothacher, E. (2008). *Tarihselcilik Sorunu*. (Çev. : Doğan Özlem). Gündoğan Yayınları.
- Sartre, J. P. (1998). *Yöntem Araştırmaları*. (Çev. : Serdar Rifat Kırkoğlu). Kabalıcı Yayınevi.
- Schumacher, E. F. (1990). *Aklı Karışıklar İçin Kılavuz*. (Çev.: Mustafa Özel). İz Yayıncılık.
- Shenfield, A. (1977). "Scientism and Study of Society". (Ed. Fritz Machlup). *Essays on Hayek*, (ss. 61-73). Routledge & Kegan Paul.
- Yay, T. (1993). *F. A. Hayek'te İktisadi Düşünce*. Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Yayla, A. (2010). *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*. Liberte Yayınları.
- Yıldırım, C. (2004). *Bilim Felsefesi*. Remzi Kitapevi.